

РЕПРЕСИВНО-КАРАЛЬНІ ОРГАНИ УРСР 1920-1930-Х РР. В СУЧАСНОМУ ІСТОРИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглянуто складники формування тоталітарного режиму та його репресивного органу - Народного комісаріату внутрішніх справ. Спектр застосування насильства був надзвичайно широким.

Мета дослідження – на основі аналізу праць науковців об'єктивно висвітлити історико-правові аспекти розвитку та функціонування органів НКВС в Радянській Україні 1920-1930 рр., розгляд його структурних підрозділів та політико-правових наслідків. Застосовані такі методи дослідження: історико-правовий, аналізу і синтезу та інші загальнонаукові й спеціальні методи.

Окремі складові каральної політики у СРСР дотепер залишаються неповністю вивчені. Дослідники, які аналізували каральну політику тоталітаризму, концентрувалися передусім на найжорстокіших та найбільш масових її проявах. Висвітлення насильницьких репресивних заходів НКВС стосовно різних верств населення в означених хронологічних межах дозволяє глибше зрозуміти природу тоталітарного режиму, наслідки його функціонування як для суспільства загалом, так і окремих громадян.

Ключові слова: репресії, НКВС, пропаганда, каральні органи, влада, ідеологія.

Проблематиці діяльності репресивно-каральних органів тоталітарної системи в Радянській Україні 1920-1930-х рр. низку своїх праць присвятили О. Бажан, С. Білокінь, В. Нікольський, І. Білас, В. Коцур, Д. Табачник, В. Пристайко, Ю. Шаповал, Ю. Данилюк та ін.

Відомо, що державні органи, уповноважені захищати існуючий політичний лад у будь-якій країні. Їхній діяльності притаманні специфічні функції, за допомогою яких забезпечується виконання покладених завдань. Складовою частиною радянської тоталітарної системи були органи державної безпеки. Вони створювалися з волі керівної партії, яка їх опікувала та давала політичні директиви. При цьому державна безпека була поставлена на рейки надзвичайщини. Зрозуміло, що у мирний час такої потреби в застосуванні екстремальних методів та засобів, як щодо підтримки у належному стані функціонального механізму влади, так і стосовно досягнення нею перспективних планів, не було. Проте радянські «чекісти» продовжували енергійно дотримуватися традицій буреломних років громадянської війни, використовуючи, під кутом зору людяності та загальноприйнятих морально-етичних та правових норм, незаконні методи та прийоми [16]

У лютому 1930 р. на засіданні секретаріату ЦК КП(б)У розглянуто питання про емігрантський рух серед колоністів. Щодо питання статистики Цаплин В. «Статистика жертв сталинізму в 30-е гг.» писав, що в грудні 1930 р. ДПУ повідомляло ЦК КП(б)У про те, що намір виїхати за кордон мають до 90 % населення. Деякі колонії на 50 % вже продали своє господарство [1, с. 34].

У наказі ДПУ від 7 лютого 1930 р. підкреслювалось, що із районів суцільної колективізації слід виселити за межі України 20 тисяч родин найбільш активних і заможних куркулів. Арешти вищеназваних елементів, зазначалося в документі, слід проводити не лише в округах і районах суцільної колективізації, а й в усіх національних округах і районах [4, с. 58].

Уряд ухвалив рішення перешкоджати будь-якій допомозі голодуючим з боку міжнародної та радянської громадськості. Але про голод знали, інформація проникала і

за кордон. Громадяни Німеччини збирали кошти, створювали товариства й комітети для надання допомоги голодуючим: «Брати в нужді», «Фаст і Бріліант», «Комісія по пересилці колоністів в СРСР», «Центральний комітет німців Чорномор'я» та інші. За період з квітня 1933 р. по квітень 1934 р., за даними ДПУ, розмір допомоги українським німцям становив по Одеській області, куди в той час входили Херсонський та Миколаївський райони, – 132321 крб. золотом [12, с. 123].

Погіршення відносин СРСР з Німеччиною та Польщею і відповідне посилення антинімецької пропагандистської кампанії зумовили, зокрема, особливу упередженість радянських владних структур щодо німецького населення [31, с. 46–47].

Сучасні дослідники пишуть, що репресії намагалися приховати в густому пропагандистському тумані. Нагніталася істерія навколо «класових ворогів». На мітингах і зборах лунали заклики до розправи з німецькими та польськими фашистами [24, с. 29].

У роботі «Репресивно-каральна система в Україні 1917 – 1953 років» дослідник І. Білас стверджує, що пік терору і масових репресій органів НКВС проти жителів німецької національності, які проживали в південних областях України, припав на другу половину 1937 р. Однією з перших каральних акцій стала операція, здійснена за телеграмою М. Єжова №11926, в якій говорилося про облік і засудження всіх «куркулів» [5, с. 218].

Для прикладу, можна навести одну справу про жертву репресивного конвєсу голову колгоспу ім. Клари Цеткін – А. Ленгердта, який проживав у Фріц-Геккертівському районі Одеського округу. Незважаючи на те, що на допиті він відкинув звинувачення в контрреволюційній націоналістично-фашистській діяльності, в контрабанді, приналежності до класу куркулів, у 1937 р. органи НКВС засудили його до розстрілу [9, с. 36].

1 червня 1937 р. в селі Грос-Лібенталь Спартаківський РВ НКВС Одеської області заарештував 39 чоловік. Усі справи об'єднані в одну за звинуваченням у контрреволюційній діяльності і участі в «підпільній фашистській німецькій організації», яка нібито готувала повстання в тилу радянської армії на випадок виникнення війни між СРСР та Німеччиною. Всі звинувачені розстріляні у 1938 р. Їх сім'ї вислані у віддалені райони СРСР [13, с. 21].

Ударів репресивної машини зазнало болгарське населення, як і інші представники національних меншин. Примусове укрупнення господарств супроводжувалось жорсткими кампаніями державної хлібозаготівлі. Тих селян, які виступали проти цих заходів, звинувачували в антирадянській агітації та пропаганді і засуджували за статтею 54 – 10 КК УСРР до виселення в північні регіони держави. За таким звинуваченням відправили до міста Котлас (Архангельська область) мешканця с. Кантакузівка Вознесенського району Миколаївського округу Г. Семчова (народився в м. Дряново, Болгарія) [21, с. 321].

Зміцнюючи тоталітарний режим, владні органи використовували різноманітний арсенал засобів, націлених на те, щоб залякати населення і зламати його опір. Але і в умовах зростаючого ідеологічного тиску не всі громадяни піддавались ідеологічній обробці. Деякі з них відверто критикували політику ВКП(б). Так, працівник тернівського колгоспу ім. Коларова на Миколаївщині М. Серебрич під час бесіди з односельцями відверто називав Сталіна контрреволюціонером, який знищив багато чесних людей, заявляв, що страта Тухачевського, Уборевича, Якіра та інших воєначальників є злочином. Виступ М. Серебрича обговорили на загальних зборах членів колгоспу і кваліфікували як «терористичний випадок». До того ж, його звинуватили в агітації, націленій на зрив продажу державі надлишків хліба. У серпні 1937 р. М. Серебрича розстріляли [25, арк. 5–28]. За вислови на «захист ворога народу Тухачевського і похабні образи товариша Сталіна» в 1938 році стратили члена однієї із місцевих артилей А. Волчана [22, с. 51].

Загалом у південноукраїнському регіоні в період тоталітаризму репресій влади зазнало 1238 представників болгарської меншини, з них розстріляно – 271 чол. [29.392].

За підрахунками дослідника М. Шитюка, звинувачення проти поляків на Півдні України протягом 1920–30-х рр. можна поділити на умовні групи: ідеологічну – 37,2 %,

диверсійну – 28,3 % і ворожу діяльність у складі організацій – 33,5 % [30, с. 82]. С. Кульчицький пише, що депортація 1935 р. здійснювалася у межах України. Покидаючи свої будинки, переселенці одержували в східних областях республіки садиби колгоспників, які померли від голоду 1932–1933 рр. [10, с. 205]. За свідченням історика В. Нікольського, на Миколаївщині в 1937 р. репресовано 849 поляків, що складало 2,8 % від загальної кількості репресованих поляків в Україні [17]. За «польською лінією» проходили не лише поляки, а й представники інших національностей, що звинувачувалися в контрреволюційній діяльності на користь Польщі або у співробітництві з поляками, які проводили таку діяльність.

М. Шитюк наводить приклади, як органи НКВС прийняли низку нормативних документів, спрямованих на посилення репресій проти греків. Так, наказом наркома внутрішніх справ М. Єжова за №233 (1937 р.) передбачалося проведення широкомасштабної операції «по розгрому шпигунсько-диверсійних контингентів», що складалися з греків, латишів та інших народів [28, с. 136].

Дослідник Ю. Данилюк висвітлює активізацію хвилі репресій за національною приналежністю проти греків, які здійснювали органи НКВС з 11 грудня 1937 р., коли було підписано директиву №50215, у якій обґрунтовувалась необхідність застосування каральних заходів проти представників грецької національності. Після цього місцеві органи НКВС отримали від наркому внутрішніх справ УСРР І. Леплевського ліміт на арешт 5000 греків і розпочалася широкомасштабна операція [8, с. 74–79].

Науковець С. Макаручук наводить зміст телеграми за №250499, розісланої в грудні 1937 р. в обласні управління НКВС, де зазначалось: «Пропонується протягом 48 годин зібрати, перевірити і подати відомості щодо латиських офіційних установ і організацій на території республіки, краю, області. Повідомити дислокацію пунктів концентрації латишів, цифрові дані про кількість керівників, членів правління й активу в окремих установах та організаціях. Підготувати арешти всіх керівників та активістів по цих пунктах концентрації латишів, а також раніше врахованих латиських шпигунів, перебіжчиків і антирадянського активу. Операцію стосовно цих категорій активу попередньо провести в один день з подальшим розвитком по типу польської операції» [11, с. 2].

У партійних і державних органах, зокрема в органах НКВС, свідомо чи несвідомо підтримували сталінський режим диктатури й тоталітаризму. Було проведено багато робити по підрахунках репресованих, наприклад, науковці Ю.Шемшученко, А.Мироненко, В. Пристайко в праці «Жертвы репрессий» та А. Мироненко, А. Бенько «Жертвы сталинского террора предвоенного пятилетия на Украине» наводять кількісь жертв репресії, що прокотилися по партійних рядах, зумовивши скоротилась чисельності КП(б)У 1937 р у порівнянні з 1934 р. з 453526 до 321726 чоловік, тобто майже на одну третину. До червня 1938 р. з 62 членів ЦК партії республіки 55 були репресовані, з 11 членів Політбюро – 10, з 5 кандидатів в члени Політбюро – 4 і всі 9 членів Оргбюро ЦК – страчені [27, с. 34; 14, с. 9]. Виключені з партії особи не могли вважати своє переслідування закінченим, бо вони розглядались органами НКВС як сила, здатна активно виступити проти радянської влади і бути використана іноземними розвідками для розвідувальної та диверсійної діяльності на території СРСР. Саме тому в НКВС УСРР та усіх його обласних управліннях з числа оперативного складу створювались спеціальні відділення чи групи по роботі серед виключених з ВКП(б) [2, спр.1, арк. 285].

Дослідник О. Бажан пише, що надмірне застосування репресій соціальна напруга в країні наприкінці 1938 р. досягли своїх крайніх меж. Це спонукало прийняття постанови Раднаркому СРСР та ЦК ВКП(б) від 17 листопада 1938 р. «Про арешти, прокурорський нагляд та ведення слідства». Але ще 14 листопада 1938 р. ЦК ВКП(б) розіслав міськкомам, обкомам, крайкомам, центральним комітетам нацкомпартій секретний лист за підписом Й. Сталіна, яким доручалося «провести ретельну перевірку всіх, узятих на облік працівників НКВС... Внаслідок цієї перевірки органи НКВС повинні бути очищені

від усіх ворожих осіб, які шляхом обману потрапили в органи НКВС, від осіб, які не заслуговують політичної довіри» [3, с. 230]. Намагаючись відмежуватись від масових незаконних репресій, партійне керівництво країни перекладало відповідальність за них на правоохоронні органи і, в першу чергу, на органи НКВС.

2 вересня 1939 р. народним комісаром внутрішніх справ України було призначено І.О. Серова. Саме його призначення на цю посаду певною мірою співпадає з початком нового етапу в проведенні політичних репресій, що підтверджують статистичні матеріали НКВС УРСР. Так, якщо в 1939 р. органами внутрішніх справ України було заарештовано 2458 громадян, то в 1940 р. кількість таких осіб становить 44303 [23, с. 4]. З іменем І.О. Серова пов'язана й організаційна та каральна діяльність органів НКВС УРСР на приєднаних у вересні 1939 р. територіях Західної України.

Встановлення радянської влади в західних регіонах України трималось на системі новоутворених органів державної влади. Найголовніше місце в якій відводилось органам НКВС. Відповідно до наказу НКВС СРСР N001064 на 9 вересня 1939 р. в Києві було організовано 5 оперативно-чекістських груп чисельністю 50-70 чоловік кожна. Комплектування таких груп відбувалось за рахунок виділення оперативних працівників НКВС України (50 чоловік), УНКВС по Ленінградській області (30 чоловік), НКВС СРСР (10 чоловік), оперативно-політичних працівників прикордонних військ (180 чоловік) [20, с. 71-73].

Також у розпорядження начальників оперативно-чекістських груп для виконання спеціальних завдань із військ Київського прикордонного округу виділявся батальйон чисельністю 300 чоловік. Ще 300 співробітників територіальних органів НКВС знаходились у резерві. Ці групи були проінструктовані та мали завдання: а) зайняти всі установи зв'язку, керуванням цих установ повинні були зайнятися «надійні» люди; б) зайняти приміщення банків та всіх сховищ державних та громадських цінностей; в) допомогти політичним відділам армій зайняти типографії, редакції газет; г) негайно зайняти всі державні архіви. Для проведення цих заходів на Україну був відряджений заступник народного комісара внутрішніх справ СРСР В.М. Меркулов, який разом з народним комісаром внутрішніх справ УРСР Серовим керував процесом становлення органів радянської влади в західних областях України. У містах створювалися тимчасові органи влади, до складу яких входили керівники опергруп НКВС. Для придушення контрреволюційних виступів створювався апарат НКВС, завданням якого було: попередження шпигунства та терору, недопущенню випадків диверсій та саботажу, розслідування справ учасників контрреволюційних організацій. Тому арештам підлягали представники урядових керівники контрреволюційних партій.

Після встановлення та зміцнення на території Західної України апаратів НКВС, сюди був перенесений і інститут виселення. 7 березня 1940 р. НКВС СРСР направив вказівку наркому внутрішніх справ УРСР І.А. Серову та наркому внутрішніх справ Білоруської РСР Л.Ф. Цанаві про виселення в райони Казахської РСР терміном на 10 років всіх членів сімей осіб, що утримувались у таборах для військовополонених і в тюрмах Західної України та Західної Білорусії (всього 22-25 тисяч сімей) [18, с. 169].

Науковець В. Парсаданова описує систему депортації населення Західної України. При виселенні, їх нерухоме майно конфісковувалось, решту його вони могли продати чи взяти з собою (в кількості, що не перевищувала за вагою 100 кг на кожного члена родини). Для підготовки та проведення операції по виселенню при УНКВС західних областей України було створено оперативні трійки в складі начальника відповідного УНКВС, представника НКВС СРСР і представника НКВС УРСР. Для безпосереднього проведення виселення створювались оперативні групи з 3 чоловік, які складались із оперативних співробітників НКВС, командирів та червоноармійців внутрішніх та прикордонних військ НКВС. У разі необхідності цим групам надавались військові загони НКВС. У результаті, за даними НКВС, з осені 1939 р. по осінь 1940 р. з території Західної України та Західної Білорусії було депортовано 312 тис. сімей, або 1 млн. 173 тис. 170 чоловік [19, с. 36].

З метою поліпшення оперативної роботи та посилення боротьби з політичним бандитизмом НКВС СРСР 13 травня 1940 р. видав наказ «Заходи по поліпшенню оперативно-чекістської роботи управлінь НКВС західних областей УРСР та БРСР», згідно з яким у західних областях України були організовані відділення по боротьбі з бандитизмом [15, с. 28].

Н. Геворкян у праці «Встречные планы уничтожения собственного народа» пише, що 1937-1938 рр. були піком репресивної діяльності карального апарату держави, зокрема НКВС. Кількість смертних вироків за цей час склала 82,4% від усіх офіційно винесених в 1918-1958 рр. Красномовно свідчать про масштабність, тотальність та психоз кампанії по винищенню ворогів народу, документи про планову організацію масових репресій в 1937-1938 рр. На підставі рішення ЦК ВКП(б) від 2 червня 1937 р. про боротьбу з ворогами народу було видано наказ наркома внутрішніх справ СРСР Єжова N00447 від 30 липня 1937 р. про репресування 268 950 чоловік, в тому числі про знищення – 75 950 (перша категорія), направлення до таборів та тюрем – 193 000 чоловік (друга категорія). План був розписаний по республікам, краям та областям. Але місцеві керівники, змагаючись один з одним, просили збільшити «ліміти» по першій та другій категорії на десятки тисяч чоловік. Крім попереднього плану, зустрічних планів з місць, ЦК ВКП(б) прийняв додатковий план на 57200 чоловік другої категорії і 48000 – першої [7, с. 3].

Щодо загальної кількості репресованих в СРСР, то слід зазначити, що за оцінками різних авторів існують значні розбіжності таких показників. Є дані, що з січня 1935 р. по червень 1941 р. було репресовано 19 840 000 чоловік, причому в перший же рік після арешту було страчено чи загинуло від тортур близько 7 млн. чоловік. За даними Д.А. Волкогонова з 1937 по 1938 р. репресій зазнало 3,5 - 4 млн. осіб, з яких 600-650 тисяч було розстріляно [6, с. 129]. У щоденнику академіка В.І. Вернадського, який в січні 1939 р. оцінював події тільки другої половини 1930-х рр., наводиться цифра 14-17 млн. засланих та тих, що знаходились у тюрмах. Комісія під керівництвом М. Шверника, що в 1963 р. вивчала масштаби репресій, визначає кількість заарештованих в 1937-1938 рр. – 1 372 392 чоловік. А всього, за свідченням комісії за 1937-1940 рр. було заарештовано 1 493 425 чоловік, з них розстріляно 686 156.

Загальна кількість репресованих в Україні, за підрахунками дослідників, у другій половині 1930-х рр. визначається в 5 млн. осіб. З них 2-2,5 млн. були запроторені до в'язниць і таборів на термін від 25 років і менше, а 350-400 тисяч загинули [26, с. 18].

Отже, пересічні громадяни мало знали про органи держбезпеки, але завжди відчували їх присутність. Нагадували вони про себе по-різному: одні з громадян були їх «очима та вухами», інші – спостерігали з-за ґрат. Елементи системи державної безпеки ретельно берегли свої таємниці. Вони, як і влада, «удосконалювали» форми і засоби своєї репресивної діяльності. Різні покоління радянських громадян у зазначених хронологічних межах відчували на собі тиск тоталітаризму. Органи НКВС завжди були закритими від людського ока. Одні вважали їх суцільним злом, інші – захистниками Вітчизни. Дослідники вивчають не лише політичні репресії радянських часів, а й інші дійсні або удавані злочини: економічні, службово-посадові, військові, проти «бандитизму» в різних його проявах та, навіть, проти злочинів побутових, скоєних особами з певних груп населення. Переосмислення вченими проблеми має вагоме значення для суспільства, що визначається необхідністю гармонізації відносин між соціумом і владою, утвердження громадянського суспільства й засад правової держави, юридичної та моральної реабілітації жертв репресій.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Антонов-Овсєнко А. Противостояние / А. Антонов-Овсєнко // Литературная газета. – 1991. – 3 апреля.
2. Архів Управління МВС України в Чернігівській області. – Ф. 78. – Оп. 1. – Спр. 1.

3. Бажан О. Слуга, або фрагменти життя генерала Серова / О. Бажан // 3 архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ. – 1994. – №1. – С. 229-339.
4. Бажан О. Війна проти власного народу / О. Бажан, В. Войналович // Літературна Україна. – 1993. – 29 липня.
5. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917 – 1953 років. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз / І. Білас. – К.: Либідь, 1994. – Кн. 1. – 432 с.
6. Волкогонов Д. Триумф и трагедия / Д. Волкогонов // Октябрь. – 1988. – № 12. – С. 125-138.
7. Геворкян Н. Встречные планы уничтожения собственного народа / Н. Геворкян // Московские новости. – 1992. – 21 июня.
8. Данилюк Ю. З. Масові репресії щодо грецького населення в Україні в другій половині 30-х років / Ю. Данилюк // Україна – Греція: історія і сучасність. – К.: Б. в., 1995. – С. 58-79.
9. История советской милиции: В 2 т. – М.: Академия МВД СССР, 1977. – Т.2. – 338 с.
10. Кульчицький С. Депортації польського і німецького населення України [1934 – 1937] / С. Кульчицький // Проблеми історії України [Збірник наукових праць]. – К.: Інститут Історії України НАН України, 1998. – 516 с.
11. Макарчук С. Колективізація сільського господарства на Миколаївщині та її наслідки / С. Макарчук, М. Рихальський // Масові репресії на Миколаївщині 1920–1950-ті роки. – К.; Миколаїв: Б. в., 2004. – С. 78–87.
12. Масові репресії проти жителів німецької національності на півдні України в 30-х роках ХХ століття / Микола Шитюк // Південна Україна: проблеми історичних досліджень. Зб. наук. праць: в 2 ч. – К.: Інститут історії України НАН України, 1998. – Ч. 2. – С. 120-126.
13. «Массовые репрессии оправданы быть не могут» // Источник. – 1995. – №1.
14. Мироненко А.Н. Жертвы сталинского террора предвоенного пятилетия на Украине / А.Н. Мироненко, А.П. Бенько. – К., Днепродзержинск, 1994. – 18 с.
15. Мироненко А.Н. Создание рычагов силового давления на украинское общество на рубеже 20-30 годов / А.Н. Мироненко, А.П. Бенько. – К., Днепродзержинск, 1992. – 17 с.
16. Нікольський В.М. «Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-х - 1950-ті рр.)». Історико-статистичне дослідження: Автореф. дис... д-ра іст. наук: 07.00.01 / В.М. Нікольський; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2003. – 38 с.
17. Нікольський В.М. Національні аспекти політичних репресій 1937 р. в Україні / В.М. Нікольський // Український історичний журнал. – 2001. – № 2. – С. 74–89.
18. Органы государственной безопасности СССР в Великой Отечественной войне: Сборник документов. – М.: Книга и бизнес, 1995. – Т.1: Накануне. – Кн.1: ноябрь 1938 г.- декабрь 1940 г. – 452 с.
19. Парсаданова В. Депортация населения Западной Украины и Западной Белоруссии в 1939-1941 гг. / В. Парсаданова // Новая и новейшая история. – 1989. – №2. – С.26-44.
20. Реабілітація: Політичні процеси: 30-50 роки. – М.: Політвидав, 1991. – 71 с.
21. Реабілітовані історією. Миколаївська область / [голов. редкол.: П.Т. Тронько та ін.]. – К.; Миколаїв: Світогляд, 2005. – 655 с. – (Науково-документальна серія книг «Реабілітовані історією»: у 27 т.). – Кн. 1 / [обл. редкол.: Синявська І. М. (голова) та ін.]. – 2006. – 721 с. ; Кн. 3. – 655 с.
22. Реабілітовані історією. Відомості про громадян, що зазнали політичних репресій. м. Миколаїв / Миколаївська обласна держ. адміністрація; Редакційна колегія обл. книги науково-документальної серії «Реабілітовані історією» / [ред. М. П. Круглов, авт.-уклад. В. М. Вашкевич]. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П.Могили, 1999. – 199 с. – (Реабілітовані історією; Вип. 7–13).

23. Реабілітовані історією. Херсонська область / голов. редкол.: П. Т. Тронько (голова) та ін. / обл. редкол.: А. О. Бабич (голова) та ін., ред.-упоряд. А. Е. Вірлич. – Херсон : Наддніпрянська правда, 2005. – 944 с. – (Реабілітовані історією : наук. докум. сер. кн.: у 27 т.).
24. Табачник Д. Комсомол України, трагічні сторінки історія / Д. Табачник, В. Розстальний. – К.: Знання, 1990. – 80 с.
25. Ф. Р-5859. – Оп. 2. – Спр. 4351: Кримінально-слідча справа на Серебрича Миколу Афанасевича. – 72 арк.
26. Цаплин В.В. Статистика жертв сталинізму в 30-е гг. / В.В. Цаплин // Вопросы истории. – 1991. – № 4.
27. Шемшученко Ю.С. Жертвы репрессий / Ю.С. Шемшученко, А.Н. Мироненко, В.И. Пристайко. – К.: Юринформ, 1993. – 276 с.
28. Шитюк М. Каральні заходи проти представників національних меншин у південних областях України в 20-30-х роках ХХ ст. / М. Шитюк, В. Шкварець // Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки [Міжвідомчий збірник наукових праць]. – К.: Інститут історії України НАН, 2003. – Вип. 7. Спеціальний. – С. 135-140.
29. Шитюк М.М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20–50-ті роки ХХ століття / М.М. Шитюк. – К.: Тетра, 2000. – 533 с.
30. Шитюк М.М. Політика радянської влади щодо поляків південних районів України (20 – 30 рр.) / М.М. Шитюк // Україна і Польща в ХХ столітті: проблеми і перспективи взаємовідносин. – К.; Краків: Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова, 2002. – С. 81–84.
31. Яковлев А.Н. Горькая чаша / А.Н. Яковлев. – Ярославль, 1994. – 393 с.

REFERENCES

1. Antonov-Ovseenko A. Protivostoyanie / A. Antonov-Ovseenko // Literaturnaya gazeta. – 1991. – 3 aprelya.
2. Arkhiv Upravlinnia MVS Ukrainy v Chernihivskii oblasti. – F. 78. – Op. 1. – Spr. 1.
3. Bazhan O. Sluha, abo frahmenty zhyttia henerala Sierova / O. Bazhan // Z arkhiviv VUChK, HPU, NKVD, KHB. – 1994. – №1. – S. 229-339.
4. Bazhan O. Viina proty vlasnoho narodu / O. Bazhan, V. Voinalovych // Literaturna Ukraina. – 1993. – 29 lytnia.
5. Bilas I. Represyivno-karalna systema v Ukraini 1917 – 1953 rokiv. Suspilno-politychnyi ta istoryko-pravovyi analiz / I. Bilas. – K.: Lybid, 1994. – Kn. 1. – 432 с.
6. Volkogonov D. Triumf i tragediya / D. Volkogonov // Oktyabr. – 1988. – № 12. – S. 125-138.
7. Gevorgyan N. Vstrechnye plany unichtozheniya sobstvennogo naroda / N. Gevorgyan // Moskovskie novosti. – 1992. – 21 iyunya.
8. Danyliuk Iu. Z. Masovi represii shchodo hretskoho naselennia v Ukraini v druhii polovyni 30-kh rokiv / Iu. Danyliuk // Ukraina – Hretsiia: istoriia i suchasnist. – K.: B. v., 1995. – S. 58-79.
9. Istorija sovetskoy militsii: V 2 t. – M.: Akademiya MVD SSSR, 1977. – T.2. – 338 s.
10. Kulchytskyi S. Deportatsii polskoho i nimetskoho naselennia Ukrainy [1934 – 1937] / S. Kulchytskyi // Problemy istorii Ukrainy [Zbirka naukovykh prats]. – K.: Instytut Istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 1998. – 516 с.
11. Makarchuk S. Kolektyvizatsiia silskoho hospodarstva na Mykolaivshchyni ta yii naslidky / S. Makarchuk, M. Rykhalskyi // Masovi represii na Mykolaivshchyni 1920–1950-ti roky. – K.; Mykolaiv: B. v., 2004. – S. 78–87.
12. Masovi represii proty zhyteliv nimetskoi natsionalnosti na pivdni Ukrainy v 30-kh rokakh KhKh stolittia / Mykola Shytiuk // Pivdenna Ukraina: problemy istorychnykh doslidzen. Zb. nauk. prats: v 2 ch. – K.: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 1998. – Ch. 2. – S. 120-126.

13. «Massovye repressii opravdany byt ne mogut» // Istochnik. – 1995.– №1.
14. Mironenko A.N. Zhertvy stalinskogo terrora predvoennogo pyatiletiya na Ukraine / A.N. Mironenko, A.P. Benko. – K., Dneprodzerzhinsk, 1994. – 18s.
15. Mironenko A.N. Sozdanie rykhagov silovogo davleniya na ukrainskoe obshchestvo na rubezhe 20-30 godov / A.N. Mironenko, A.P. Benko. – K., Dneprodzerzhinsk, 1992. – 17 s.
16. Nikolskyi V.M. «Represyivna diialnist orhaniv derzhavnoi bezpeky SRSR v Ukraini (kinets 1920-kh - 1950-ti rr.)». Istoryko-statystychnye doslidzhennia: Avtoref. dys... d-ra ist. nauk: 07.00.01 / V.M. Nikolskyi; Donets. nats. un-t. – Donetsk, 2003. – 38 s.
17. Nikolskyi V.M. Natsionalni aspekty politychnykh represii 1937 r. v Ukraini / V.M. Nikolskyi // Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. – 2001. – № 2. – S. 74–89.
18. Organy gosudarstvennoy bezopasnosti SSSR v Velikoy Otechestvennoy voyne: Sbornik dokumentov. – M.: Kniga i biznes, 1995.– T.1: Nakanune. – Kn.1: noyabr 1938g.-dekabr 1940g.– 452s.
19. Parsadanova V. Deportatsiya naseleniya Zapadnoy Ukrainy i Zapadnoy Belorussii v 1939-1941gg. / V. Parsadanova // Novaya i noveyshaya istoriya. – 1989. – №2. – S.26-44.
20. Reabilitatsiya: Politychni protsesy: 30-50 roky. – M.: Polityvydav, 1991. – 71 s.
21. Reabilitovani istoriyeyu. Mykolayivska oblast / [holov. redkol.: P.T. Tronko ta in.]. – K.; Mykolayiv: Svitohlyad, 2005. – 655 s. – (Naukovo-dokumentalna seriya knyh «Reabilitovani istoriyeyu»: u 27 t.). – Kn. 1 / [obl. redkol.: Synyavska I. M. (holova) ta in.]. – 2006. – 721 s.; Kn. 3. – 655 s.
22. Reabilitovani istoriyeyu. Vidomosti pro hromadyan, shcho zaznaly politychnykh represiy. m. Mykolayiv / Mykolayivska oblasna derzh. administratsiya; Redaktsiyna kolehiya obl. knyhy naukovo-dokumentalnoyi seriyi «Reabilitovani istoriyeyu» / [red. M. P. Kruhlov, avt.-uklad. V. M. Vashkevych]. – Mykolayiv: Vyd-vo MDHU im. P.Mohyly, 1999. – 199 c. – (Reabilitovani istoriyeyu; Vyp. 7–13).
23. Reabilitovani istoriyeyu. Khersons'ka oblast' / holov. redkol.: P. T. Tronko (holova) ta in. / obl. redkol.: A. O. Babysh (holova) ta in., red.-uporyad. A.E. Virlych. – Kherson: Naddniprianska pravda, 2005. – 944 s.– (Reabilitovani istoriyeyu : nauk. dokum. ser. kn.: u 27 t.)
24. Tabachnyk D. Komsomol Ukrayiny, trahichni storinky istoriya / D. Tabachnyk, V. Rozstalnyy. – K.: Znannya, 1990. – 80 c.
25. F. R-5859. – Op. 2. – Spr. 4351: Kryminalno-slidcha sprava na Serebrycha Mykolu Afanasevycha. – 72 ark.
26. Tsaplin V.V. Statistika zhertv stalinizma v 30-e gg. / V.V. Tsaplin // Voprosy istorii. – 1991. – № 4.
27. Shemshuchenko Yu.S. Zhertvy repressiy / Yu.S. Shemshuchenko, A.N. Mironenko, V.I. Pristayko. – K.: Yurinform, 1993. – 276 s.
28. Shytyuk M. Karalni zakhody proty predstavnykiv natsionalnykh menshyn u pivdennykh oblastiakh Ukrayiny v 20-30-kh rokakh XX st. / M. Shytyuk, V. Shkvarets // Problemy istoriyi Ukrayiny: Fakty, sudzhennya, poshuky [Mizhvidomchyy zbirnyk naukovykh prats]. – K.: Instytut istoriyi Ukrayiny NAN, 2003. – Vyp. 7. Spetsialnyy. – S. 135-140.
29. Shytyuk M.M. Masovi represiyi proty naselennya Pivdnya Ukrayiny v 20–50-ti roky XX stolittya / M.M. Shytyuk. – K.: Tetra, 2000. – 533 s.
30. Shytyuk M.M. Polityka radyanskoyi vlady shchodo polyakiv pivdennykh rayoniv Ukrayiny (20 – 30 rr.) / M.M. Shytyuk // Ukrayina i Polshcha v XX stolitti: problemy i perspektyvy vzayemovidnosyn. – K.; Krakiv: Natsionalnyy pedahohichnyy universytet im. M. Drahomanova, 2002. – S. 81–84.
31. Yakovlev A.N. Gorkaya chasha / A.N. Yakovlev. – Yaroslavl, 1994. – 393 s.

Степаненко В. Репрессивно - карательные органы УССР 1920-1930-х гг. в современном историческом дискурсе.

В статье рассмотрены составляющие формирования тоталитарного режима и его репрессивного органа - Народного комиссариата внутренних дел. Спектр применения насилия был чрезвычайно широким.

Цель исследования - на основе анализа трудов ученых объективно осветить историко-правовые аспекты развития и функционирования органов НКВД в Советской Украине 1920-1930 гг., рассмотрение его структурных подразделений и политико-правовых последствий. Применены следующие методы исследования: историко-правовой, методы анализа и синтеза и другие общенаучные и специальные методы.

Некоторые составляющие карательной политики в СССР до сих пор остаются не полностью изучены. Исследователи, которые анализировали карательную политику тоталитаризма, концентрировались прежде всего на жестоких и самых массовых ее проявлениях. Освещение насильственных репрессивных мер НКВД различных слоев населения в указанных хронологических рамках позволяет глубже понять природу тоталитарного режима, последствия его функционирования как для общества в целом, так и отдельных граждан.

Ключевые слова: репрессии, НКВД, пропаганда, карательные органы, власть, идеология.

Stepanenko V. Repressive and punitive organs of USSR 1920-1930's in contemporary historical discourse.

In the article the constituents of forming of the totalitarian mode are considered and him repressive organ - PCIA. The spectrum of violence was extremely wide.

The aim - based on analysis by scientists objectively highlight historical and legal aspects of the development and operation of the NKVD Soviet Ukraine in 1920-1930's, Consideration of its business units and political and legal consequences. Adopted the following methods: historical and legal methods of analysis and synthesis, and other general scientific and special methods.

Some constituents of punitive politics in the USSR to this day remain incomplete studied. Researchers that analysed punitive politics of totalitarianism were concentrated foremost on her most cruel and most mass displays. Illumination of violent repressive measures of PCIA in relation to the different layers of population in the marked chronologic limits allows deeper to understand nature of the totalitarian mode, consequences of his functioning both for society on the whole and separate citizens.

Keywords: repression, PCIA, propaganda, punitive organs, power, ideology.

Одержано 26.09.2014